

Vabadussõda

Tööleht

Ülesanne I

Lugege allikas läbi ja vastake küsimustele.

Kasutatud allikas:

Kaarel Kroon. *Andmeid Vabadussõjas osalenute ning Võrumaal toimunud stalinistlike kuritegude ohvrite ja tunnistajate kohta. 1918–1949. Mälestusi Eesti Vabadussõjast (lahinguskeemid-fotokoopiad) sügis 1917–25. V 1919 (kirja pandud 25.05 1989).*

Allikas: Kaarel Krooni mälestused Vabadussõjale eelnenud sündmustest

See oli 1917. a sügis, kui tsaari viimased väeosad taandusid läbi Läti ja ka Marienburgi poolt üle Rõuge-Vastseliina Venemaa suunas. Aga vaevalt kui olid lahkunud Eestist tsaari väeosad, tormasid Eestisse Venemaalt kommunistlikud salgad. Sissetunginud kommunistid pidasid end kõrgemaiks võimumeesteks Eestis, kelledega ühinesid ka siinsed kommunismi pooldajad inimesed. Alustati kohe ka röövimistega, kus Rõugesse tulles oli esimene asi valla rahakapp lahti saada. Kuna selle 3 võtit olid eraldi isikute käes, raiuti kapp lahti kangide ja suurte haamritega, võeti kapist välja valla raha ja riulitelte dokumendid, millised suuremalt jaolt jalgadega purustati. Samas algasid igal pool miitingud ja koosolekud Eesti talude ja varanduse ülevõtmiseks ning ka vajaduse korral hävitamiseks, nagu see toimunud Petrogradis. Riidevärvimise vabriku omanikku Mulda ähvardati surmaga kui ta ei nõustu ülevõtmisega. Sarnane olukord valitses 1917. a sügisel üle Eestimaal.

Sellises olukorras nimetas Tallinnas 28. nov 1917. a Eesti Maapäev Toompea lossis end kõrgemaiks võimuks Eestimaal. Kuna samal ajal oli Eestimaal palju vene kommunistlike väeosi, kes olid kategooriliselt vastu Eesti iseseisvusele, tuli oodata 3 kuud, kus 23. veebruari õhtul Pärnus ja 24. veebruari päeval 1918.a saadi välja kuulutada Eesti Iseseisvuse Deklaratsioon Tallinnas. Ka siis ei saanud me jääda Eestimaal veel peremeesteks, sest 25. veebruaril sissetungiv Saksa sõjavägi ei tunnustanud Eesti Iseseisvat Vabariiki, vaid okupeeris meid enda alla.

Sakslaste sissetungiga arreteeriti ka K. Päts ja hukati Jüri Vilms, kes oli abipalumisel teel Soome, kuna teised poliitikud pidid taanduma, kas põranda alla või põgenema välismaale, aga kommunistidel, tuli vastu võtta enamikul surmanuhtlus, kes sakslastele kätte jäid.

Meie mõisnikud nõudsid ikka saksa riigivõimult, et viimane annaks neile õiguse taas valitseda Eestimaad ja rahvast. Kuid selline ilus lootus jäi mõisnikel vaid unistuseks, sest poliitiline olukord 1918. a suvel Saksamaal muutus selliseks, et novembris 1918. a pidid kõik saksa väeosad Eestimaalt lahkuma, nendega ühes läksid ka mõisnikud, kes orjastasid meid 700 aastat.

Seega 1918. a novembris tuli Eesti rahval ise otsustada oma vabariigi püsimajäämise küsimus. Eesti Ajutine Valitsus astus esimest korda kokku

11.11.1918, kus peamine küsimus oligi vabariigi kaitseküsimuse korraldamine ja juba 12.11 otsustati üleskutsed välja saata vabatahtlike kokkukutsumiseks Eesti väeteenistusse. Sellised valitsuse üleskutsed levisid väga kiiresti laiali, eriti löid sellele kaasa viru ja võrumaalased. Üle Eesti tuli kokku 2300 vabatahtlikku. Vabaduseiha oli rõugelastel kõrge, kus ainult Ruuga külast läks 9 vabatahtlikku, siis veel Rõugest 4 meest ja mitmed teised, keda ma ei tundnud. August Linnas ostis 1917. a taanduvatelt Vene sõjaväelastelt püssi ja kasti padruneid, Hugo Riit läks oma ohvitseri relvaga, paljudel võrulastel tuli Tallinna poole sõita aga ilma relvastuseta, sest seda lihtsalt ei olnud Võrus eestlastele väljajagamiseks.

Paaristöö – vastake küsimustele toetudes allikale ja oma elteadmistele

1. Aga vaevalt kui olid lahkunud Eestist tsaari väeosad, tormasid Eestisse Venemaalt kommunistlikud salgad
 - 1.1. Millise Venemaal toimunud sündmuse tagajärjel Kaarel Krooni kirjeldatud kommunistide võimuhaaramine Eestis aset leidis?
 - 1.2. Mis kuus (Venemaal) see sündmus aset leidis?
2. Mis nime kandis Petrograd 18.–19. sajandil? Mis põhjustel ja millise 20. saj esimese veerandi sündmusega seoses linna nimi muudeti?

Lisaküsimus – kas teate, mis nime kandis Petrograd Nõukogude Liidu perioodil?

3. Mis dokumenti peab Kaarel Kroon silmas rääkides Eesti Iseseisvuse Deklaratsioonist?
4. Kirjutage välja tekstis sisalduvad Eesti ühiskonnategelaste nimed. Kellega on tegu (amet) ja mis rolli täitis isik Eesti iseseisvuse saavutamisel.
5. ...sest poliitiline olukord 1918. a suvel muutus Saksamaal selliseks, et novembris 1918. a pidid kõik saksa väeosad Eestimaalt lahkuma, nendega ühes läksid ka mõisnikud, kes meid orjastasid 700 aastat.
 - 5.1. Mida peab Kaarel Kroon silmas, rääkides poliitiliste olude muutumisest Saksamaal?
 - 5.2. Mis sündmust peab Kaarel Kroon eestlaste orjastamise alguseks ja millist lõpuks? Kas nõustute sellise dateeringu ja määratlusega? Põhjendage oma seisukohta.
6. Tooge kaks näidet, mil viisil said eestlased endale Vabadussõjas võitlemiseks relvastuse?
7. Mis aastal on mälestused kirja pandud? Kas neist mälestustest rääkimine kujutas kirjapanemise ajal endast mingit ohtu? Põhjendage oma arvamust.

Ülesanne II

1. Lugege allikas läbi ning koostage selle põhjal intervjuuküsimused oma paarilisele. Küsimuste koostamisel lähtuge põhimõttest, et neile antavad vastused tooksid esile allika sisu ja peamise mõtte.
2. Intervjueerige oma paarilist ning pange kirja märksõnad (vastuste põhjal). Seejärel vahetage rollid.
3. Tehke peale paariliste vahetust oma uuele paarilisele kokkuvõtte loetud allikast, kastutades selleks eelmise paarilise intervjuu ajal kirjutatud märksõnu.
4. Töö kaardiga. Valige loetud allikate põhjal paarilisega välja viis Vabadussõja olulisemat sündmust. Kandke väljavalitud sündmuste geograafiline asupaik kaardile.

Allikas A: Vabadussõja alguse rasked kuud – sündmused novembrist jaanuari lõpuni (Kaarel Krooni mälestused)

28. novembri varahommikul kell 5.30 alustasid enamlased ägeda suurtükitle toetusel kallaletungi Narvale. 29.11 kuulutati välja üle-eestiline sundmobilisatsioon. Kuigi meie vägede 4 polku Narva all võitlesid visalt ülekaaluka vaenlase vastu, olime siiski sunnitud omi positsioone maha jätma ja taanduma järk-järgult Tallinna suunas, jättes maha 15. dets 1918 Rakvere ja jõululaupäeval ka Tapa. 21. nov 1918 hakkas Võrus alampolkovnik Kubbo omas korteris ühes kaitseliidu ülema kapten Freemaniga organiseerima Eesti riigikaitset, kuid kõik veel ilma relvadeta. Aga 1. dets õhtul saadi Tallinnast teada, et on välja saadetud Võrru rongiga 5000 Jaapani püssi ja 100 000 padrunit, kus sakslastele teadmata jäeti vagun relvadega maha Sõmerpalu jaama, kust toimetati relvad hobustega Võrru ja peideti Eesti Gümnaasiumi põõningule. Detsembri algpäevadel lahkusid Võrust sakslastest juhid, põgenesid kommunistide eest Saksamaale, asjaajamine jäi eestlaste kätte, relvad jagati nüüd välja ohvitseridele ja kindlamatele meestele kuna vabatahtlikud olid siis juba Tallinna suunas rongiga lahkunud.

Samal ajal tegid kohalikud kommunistid kihutust mitte minna eesti väeosadesse, kus mitmed argpüksid pöördusidki koju tagasi. Seega oli Vabadussõja alguseks Võru 3. polku koondunud ainult 20 ohvitseri ja 61 sõdurit ning Kaitseliitu 100 meest. Sellise väikese salgaga ei olnud võrulased võimelised ülekaalukale vastasele vastu panema. Löödi siiski tugevaid lahinguid, saades isegi sõjasaaki. 6.12 jõudis Vastseliina poolt tugev vaenlaste üksus Kasaritsa, Võru oli langemise ohus. Seejärel lahkus meie väike väekoondis relvade ja laskemoonaga Kanepi-Erastvere kaudu põhja suunas, kus taandudes löödi mitmeid lahinguid Vene väeosadega. Samal ajal oli Tallinnas väga kiire väeüksuste komplekteerimine polkovnik Laidoneri juhtimisel, keda 23.12 nimetati Eesti vägede ülemjuhatajaks. 29.12 annab ülemjuhataja korralduse, et iga maakond oma linnaga peab organiseerima vabatahtlike pataljoni oma maakonnas kommunistide väljaajamiseks, sest nad tunnevad koduümbrust. Seda taktikat kasutasid ka rüugelased oma kodude vabastamisel 1919 kevadel.

Vabadussõjas aitasid meid väljastpoolt inglise laevastik 9 lahinglaevaga, kes kaitsesid meie riigipiiri mere poolt (jaanuaris neilt lisaks ka saadud laskemoon ja

kahurid), peale selle veel soomlased kahurite ja laskemoonaga ning 2114 vabatahtlikku elavjõus. Peale nende veel 200 Taani ja Rootsi vabatahtlikku. 1918.a lõpupäevadeks oli vaenlane tunginud Tallinna lähistele Jägala jõe joonele. Aga siis ütles vägede ülemjuhataja: „Siit saadik, mitte sammugi enam taganeda“, millised Laidoneri sõnad on raiutud Vetlas jõe paremal kaldal graniitkivisse. 2.01.1919 algasid meie väeüksuste koondumised, et alustada vastupealetungi kodumaa kommunistidest vabastamiseks. 4.01 algas pealetung kogu rindel Soome lahest, Harju-, Järva-, Tartu-, Viljandi- ja Pärnumaal kõikide relvadega. Nii vallutati tagasi 9.01 Tapa, 12.01 Rakvere, 18.01 Narva, 14.01 Tartu ja 30.01 Tõrva, kus selle hiigeledu saavutamise eest otsustas Ajutine Valitsus Laidoneri tõsta kindralmajori auastmesse – seega kindraliks.

Allikas B: Kaarel Krooni mälestused Vabadussõjast

Peale Tartu vabastamist (14.01.1919) asus meie väejuhatas vabastama Valga-, Võru ja Petseri maakondi. Valga vallutamise eel pörkasid meie üksused kõige tõsisemalt kokku Paju mõisa all vastase suurte jõududega: 1200 tääki, 32 kuulipildujat, 4 suurtükki ja 1 soomusrong. Meie poolel oli Kuperjanovi pataljon, Soome põhjapoegade rügement, Tartu kaitsepataljon ja soomusrong (ei saanud siiski osaleda lõhutud rautesilla tõttu), seega kokku 683 tääki, 21 kuulipildujat ja 6 suurtükki. Kõiki meie üksusi juhtis Julius Kuperjanov, vaenlasega võideldes sai meie julge väejuht raskelt haavata, ta suri haavadesse 2.02.1919 aga tema vaim elab meie seas edasi. See oli üks ägedamaid ja vihasemaid lahinguid, kus vaenlane kaotas palju surnute ja haavatutena, ka meil langes 3 ohvitseri ja 27 reameest, kuid meie võitsime. Järgmisel päeval kulges Valga vallutamine palju kergemalt, sest vaenlane oli põgenema löödud Võnnu suunas. Võru vabastati lahinguta, raudteejaamas langes meie kätte 5 vedurit paljude vagunite ja relvadega. 29.01 algas meie vägede pealetung Räpina ja Võõpsu suunas, 31.01 hakkavad meie üksused liikuma Orava mõisa suunas, kuhu vaenlane oli koondanud tugeva vastuseisu. Lahingud käisid mitu päeva kuni 4.02 vabastati Petseri. 14.02 algab meie vägede üldpealetung, Liivi lahest kuni Peipsini 300 km rindel. Veebruaris algasid ägedad lahingud kogu lõunarindel, kus vaenlane hakkas peale suruma kõige suuremate jõududega. 7.03 oli Rogosi mail äge lahing venelastega. Seejärel tormasid mõned Läti kütipolgu üksused Luutsniku aladele, kus panid toime mitmed veretööd eraisikute kallal. Sama toimus ka Viitinas.

Punakaartlased, kes tormasid Rõugest Haanja poole, panid seal toime hirmsa veretöö eraisikute kallal. Nii tapeti vana hallpea kiriku võõrmünder Peeter Sokk, viidi Peedu tallu, kus peksti ja piinati, kuni viidi välja ja mõõkadega tapeti nagu looma. 77-aastane, 25 aastat tsaariarmees teeninud, Taniel Uiho, löödi täägiga puu külge surema. Vene tööline Paabovits, lesk ja 3 lapse isa, lasti kommunistide poolt maha. Armu ei antud ka 59-aastasele taluperemehele Juhan Kolgile, kes koos 12-a. pojaga maha lasti. Nii tapeti haanjamaal 3 päevaga üle 10ne eraisiku, kellelt enne tapmist rööviti seljast riided.

Võru all algas tõeline võitlus ja otsustavad lahingud, see oli 22.04, kus meie soomusrongid külvasid pidevalt mürske oletatavatele vaenlase asukohtadele. See oli

kõige kriitilisem hetk kogu Vabadussõja vältel. Väga raskeks osutus ka 25.04 Rõuge vabastamine, kus olid verisemad lahingud Vabadussõja vältel. 25. mai öösel algas Rõuge pool väga äge kahuritest tulistamine, meie võitlussalgad tungisid võimalikult lähedale Viitina mõisale ja mõis vallutati tormijooksuga, saadi palju sõjavarustust ja hulgaliselt sõjavange. Ka mujalt Lõuna-Eesti aladelt algasid samal päeval edasitungi lahingud Vene-Läti suunas, kus mõne päevaga oli kogu Lõuna-Eesti vaenlastest vaba, edasi toimusid lahingud juba väljaspool Eesti territooriumi. Põrkuti 6. juunil kokku Lätimaal Landeswehriga, kelledega oli 23. juunil 1919. a otsustav võidulahing Võnnu all. Seega võisid 26. mail 1919.a nii Rõuge kui ka Viitina inimesed kogu loomakarjadega oma kodudesse tagasi tulla ja alustada põllutöödega. Vaatamata sellele, et põllutöödega oldi palju hiljaks jäänud, oli 1919 suvi põllumehele erakordselt soodus, võidi sügisel väga rikkalik saak aita salvedesse panna. See Vabadussõda andis meile esimest korda vaba demokraatliku Eesti Vabariigi.

OLULUSEMAD SÜNDMUSED EESTI VABADUSSÕJAS

Ülesanne: Nimetage 5 olulisemat sündmust Vabadussõjas, kirjutage need kaardi kõrval olevate numbrite järele ja kandke vastava sündmuse number kaardile.

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

6. _____

7. _____

8. _____

Ülesanne III

Kirjutage teemantluuletus Vabadussõjas osalenutest. Inspiratsiooniks lugege läbi kolm allikakatket Vabadussõjas osalenute kohta.

1. Allikas A: Karl Renseri mälestused Vabadussõjas osalenutest

Eesti rahvas, töötav talupoeg vajas maad, ta tahtis vabaneda mõisa moonaka seisundist ja selle nimel ta võitles relv käes nii vana kui noor. Sõja lõpul demobiliseerimisel selgus, et kõige vanem vabatahtlik sõdur oli 76 aastane ja kõige nooremad kolm 13 aastast koolipoissi. Üldse oli sõja lõpul püssi all 76000 meest, nendest 16000 puudusid mobilisatsiooni dokumendid, olid vabatahtlikud.

2. Allikas B: Renate Kuuse mälestused Vabadussõjas osalenutest

Eesti Vabadussõjas langes Elvine (Elli) Jõelet vanuses 22 aastat, endine Reaalkooli õpetaja, läks vabatahtlikult koos koolipoistega rindele, med.õena. Riiklikult suurte auavaldustega maetud Kesklinna kalmistule. Haud on peaväravast sisse minnes paremal, kõrgem sammal, peal Eesti vapiga, mis on välja raiutud, lisaks juurde pandud tahvel nimega.

3. Allikas C: Elvi Kalda mälestused Vabadussõjas osalenutest, leinalaul

Tuli esimene maailmasõda, kust võttis osa minu isa noore abielumehena. Sai haavata ja viibis Moskva haiglas koos ühe eesti poisiga, kelle nimi oli August Altin, sealt vabanes, tuli kodu ja siis peatselt eesti sõjaväkke. Pidas lahinguid nõukogude punaarmeerlaste vastu siin Eestimaa pinnal Vastseliina vallas Pältre külas, see oli 1919.a jaanuar. Sai haavata, kuuli vasakusse puusa. Minu vanaisa Kustav Evertson oli kodus, minu vanaema Mai ja minu ema kahe väikese poisiga samuti kodus. Lahingud jõudsid Luhte külla ja ka Surjale. Vanaema ja minu ema põgenesid lastega metsa ühte sohu, vanaisa jäi koju oma kalleid hobuseid valvama. Punasõdurid tulid võtsid hobused ja viisid ka vanaisa koos hobustega. Jutud-kuuldused tulid, et vanaisa olevat tapetud Venemaal Novgorodi metsas, kes teda nägi, on minu mälust kadunud. Vanaemal oli väga suur kaotus oma kallist abikaasast, kui ta üksi mõttesse jäi, siis hakkas end kõigutama. Ma siinkohal toon teile laulu, mida minu vanaema laulis peale oma mehe mörva. Minul on sõnad ja ka viis olemas. Ma panen need paberile kui ühe eesti naise leinalaulu.

Kaugel metsas kuuse okste sees
elasid kaks jänest
toitsid ennast halja heinaga
rõõmsal meelel mängisid ka nad
oli ilus elu.

Kui nad kord nii väsinud
heitsid rohtu maha
tasakesi halja heina seest
hiilis ligi kaval jahimees

ja tappis vaesed ära.

Oh, miks ei teadnud vaesed jänesed
selle mehe viha
oleks võinud põgeneda nad
jätta talle oruriigi maad

